

WERKDOCUMENTEN

W 119

KIJK OP EN CONTACTEN MET BUITENLANDERS

IMMIGRATIE, INTEGRATIE EN INTERACTIE

*Ingrid Esveldt
Jeroen Traudes*

Den Haag, mei 2001

DE SERIE MULTICULTURELE SAMENLEVING

Gepubliceerd

J.D.J. Waardenburg, *Institutionele vormgevingen van de islam in Nederland, gezien in Europees perspectief*, WRR Werkdocumenten nr. W118, Den Haag.

Ingrid Esveldt en Jeroen Traudes, *Kijk op en contacten met buitenlanders. Immigratie, integratie en interactie*, WRR Werkdocumenten nr. W119, Den Haag.

Nog te verschijnen

Mirjam van het Loo, Stephan de Spiegleire, Gustav Lindstrom, James P. Kahan en Georges Vernez, *A Comparison of American and Dutch Immigration and Integration Experiences. What Lessons can be Learned?*, WRR Werkdocumenten nr. W120, Den Haag.

J. Dagevos, *Perspectief op integratie. Over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland*, WRR Werkdocumenten nr. W121, Den Haag.

Ruben Gowricharn, *In- en uitsluiting in Nederland. Een overzicht van empirische bevindingen*, WRR Werkdocumenten nr. W122, Den Haag.

Helga A.G. de Valk, Ingrid Esveldt, Kène Henkens en Aart C. Liefbroer, *Allochtonen in Nederland. Een demografisch profiel*, WRR Werkdocumenten nr. W123, Den Haag.

S. Verhallen et al., *Nieuwe kansen voor taalonderwijs aan anderstaligen*, WRR Werkdocumenten nr. W124, Den Haag.

Dennis Broeders, *Immigratie- en integratieregimes in vier Europese landen*, WRR Werkdocumenten nr. W125, Den Haag

VOORWOORD

Als vervolg op zijn eerdere rapporten over het allochtonenbeleid (1979 en 1989) heeft de WRR een studie ondernomen op het gebied van de multiculturele samenleving. Deze studie zal zich vooral richten op de analyses en overwegingen rond het feit dat Nederland zich inmiddels heeft ontwikkeld tot een immigratieland.

In het kader van dit rapport heeft de WRR verschillende onderzoekers gevraagd de informatie te verzamelen die nodig is voor een goede empirische fundering. Deze studies zullen verschijnen in deze reeks werkdocumenten van de WRR.

Een van de hierbij te bestuderen onderwerpen was de vraag welke contacten er zijn tussen de Nederlandse bevolking en buitenlanders en welke mening men heeft over de toelating en integratie van buitenlanders. Over het verband tussen deze contacten en de meningsvorming over buitenlanders is tot nog toe weinig bekend. Met de voorliggende studie geven de onderzoekers, Ingrid Esveldt en Jeroen Traudes van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) een aanzet tot een beschrijving hiervan.

prof.mr. M. Scheltema
voorzitter WRR

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	7
2	Data	11
3	Meningen	13
3.1	Meningen over buitenlanders	13
3.2	Meningen over het toelatingsbeleid	16
3.3	Meningen over het integratiebeleid	18
4	Contacten	21
4.1	Contacten met buitenlanders	21
4.2	Regionale verdeling van de contactfrequentie	23
4.3	Contacten met verschillende groepen buitenlanders	25
4.4	Ontmoetingsplaatsen	27
4.5	Contacten en meningen over aanwezigheid van buitenlanders	28
5	Conclusies	33
	Appendix	37
	Literatuur	39

1 INLEIDING

Buitenlanders vormen een relatief kleine groep in de meeste West-Europese landen, maar hun aantal groeit. Een belangrijke factor in de groei was voorheen de arbeidsmigratie. Sinds echter in de jaren zeventig een restrictiever toelatingsbeleid werd ingevoerd, zorgen vooral gezinshereniging en gezinsvorming voor uitbreiding van het aantal buitenlanders. Een andere belangrijke oorzaak van de groei is de asielmigratie. Daarbij gaat het vaak om groepen met andere herkomstlanden dan die van hen die via arbeids- of gezinsmigratie naar Nederland zijn gekomen. De groei van het aantal buitenlanders en landen van herkomst heeft bijgedragen aan een grotere diversiteit aan culturen (en daarmee samenhangende waarden en normen) in de samenleving. Dit brengt zekere risico's met zich mee. Als deze waarden en normen teveel afwijken van wat in Nederland gangbaar is, kan de sociale samenhang in de samenleving gevaar lopen. De overheid probeert dit onder meer met het integratiebeleid te ondervangen.

Bij het formuleren van een beleid dat gericht is op wederzijdse integratie van Nederlanders en buitenlandse ingezetenen is kennis van hun houdingen en meningen essentieel. Studies hierover laten zien dat het om een aantal redenen belangrijk is informatie te hebben over de houding van de bevolking jegens buitenlanders. Ten eerste bij het beoordelen van de aanpassing van nieuwkomers en hun nakomelingen, omdat de mate van aanpassing samenhangt met de houding die de bevolking heeft tegenover buitenlanders. Ten tweede om een inschatting te kunnen maken van de toekomstige samenstelling van de samenleving en cultuur van Nederland als gevolg van een groeiende omvang en diversiteit van de migrantenpopulatie en, ten slotte, om na te gaan welke vorm van multiculturalisme acceptabel is voor de meerderheid. Een voor beide kanten acceptabel niveau van culturele 'menging' zal grotendeels afhankelijk zijn van de houding van de ingezetenen ten aanzien van de buitenlanders. Als de overheid bij het bepalen van de mate van gewenste wederzijdse integratie hiermee geen rekening houdt, zou dit sociale disharmonie te gevolg kunnen hebben (Callan 1983). Om elke vorm van opzettelijke of onbedoelde discriminatie en culturele conflicten te voorkomen is het essentieel dat men zich bewust is van de bestaande culturele verschillen.

Om integratie te kunnen stimuleren is inzicht in het proces van integratie van buitenlanders en de factoren die dit proces bemoeilijken dan wel bevorderen van belang. Contact met buitenlanders is één van de factoren die van invloed zou kunnen zijn op en een indicator zou kunnen zijn voor de mate van integratie en de acceptatie van buitenlanders in de Nederlandse samenleving. Dit wordt door Martens en Weijers gesteld in de *Integratiemonitor 2000* (Martens en Weijers 2000). Het Sociaal en Cultureel Planbureau suggereert in dit verband dat men misschien moet redeneren dat waar de minderheden het minst aanwezig zijn, de gewinning aan hun aanwezigheid ook het geringst is (SCP 1999). Dit impliceert dat er een verband zou zijn tussen de mate waarin men met buitenlanders in contact komt, de gewinning aan hun aanwezigheid en de meningsvorming over hun aan-

wezigheid. Tevens bleek uit de MOAB-ronde van 1994 dat in de vier grote steden het meest positief wordt gedacht over de aanwezigheid van buitenlanders (Moors et al. 1996). In deze steden woonden op 1 januari 1995 bijna 45 procent van alle allochtonen (CBS 1999). Ook dit impliceert dat er een verband is tussen de mate van contact en de meningsvorming.

Daarnaast is het van belang om iets over contacten met buitenlanders te weten met het oog op discriminatie van buitenlanders. Penninx en Vermeulen concluderen dat er een verband is tussen de tijd dat bepaalde groepen in Nederland verblijven, de mate waarin ze geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving en de mate waarin er discriminatie van deze groepen plaats vindt. Naarmate groepen langer in Nederland verblijven, zouden ze beter geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving en zou de mate waarin discriminatie van leden van bepaalde groepen plaatsheeft afnemen. (Penninx en Vermeulen 1994). Als contacten van invloed zijn op integratie, zoals wordt verondersteld, dan is het met het oog op het voorkomen van discriminatie van bepaalde groepen relevant om inzicht te hebben in de (structuur van de) contacten die Nederlanders hebben met de verschillende groepen.

Concreet is over de relatie tussen contacten van Nederlanders met buitenlanders en meningen, integratie en acceptatie of discriminatie nog weinig bekend. Om deze reden is het gewenst om naast de meningen over buitenlanders ook iets te weten te komen over de frequentie waarin men contact heeft met buitenlanders.

Deze thema's (integratie, meningen, contacten) vormen de basis voor een onderzoeksvraag betreffende meningen van de Nederlandse bevolking over (niet-westerse) buitenlanders en beleid en een aantal vragen over contacten van Nederlanders met (niet-westerse) buitenlanders.

De eerste vraag, die handelt over meningen over buitenlanders en beleid, luidt:

- 1 *Hoe zijn de opvattingen van de Nederlandse bevolking over buitenlanders en over toelatings- en integratiebeleidsmaatregelen sinds de jaren tachtig veranderd?*

De vragen over contacten met buitenlanders zijn:

- 2 *Hoeveel contact hebben Nederlanders met buitenlanders?*
- 3 *Wat is het sociaal-demografische profiel van de Nederlanders die veel, weinig of nooit contact hebben met buitenlanders?*

Behalve de mate van contact zouden ook de de plek waar deze contacten worden opgedaan, alsmede de groep met wie men contacten opdoet van invloed kunnen zijn. De suggestie van het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft namelijk impliciet ook betrekking op de locatie. Daarnaast heeft Oomkes (1986) gesteld dat naar

mate de verschillen in cultuur geringer zijn, het contact tussen mensen gemakkelijker is. Hieruit komen de volgende vragen voort:

- 4 *Hoe vaak hebben Nederlanders contact met de afzonderlijke groepen buitenlanders?*
- 5 *Waar vinden deze contacten plaats?*

Ten slotte wordt nog gekeken naar de relatie tussen het al dan niet hebben van contacten van Nederlanders met buitenlanders en hun meningen jegens buitenlanders.

- 6 *Wat is het verband tussen de mate van contact en de houding ten opzichte van buitenlanders?*

In hoofdstuk 2 worden een aantal opmerkingen gemaakt over het onderzoek *Meningen en Opvattingen over Aspecten van het Bevolkingsvraagstuk (MOAB)*, de gehanteerde vraagstellingen in de vragenlijst en de in de surveys gebruikte concepten. Hoofdstuk 3 gaat in op de veranderingen in de meningen van Nederlanders over buitenlanders en toelatings- en integratiebeleidsmaatregelen van de overheid. Vervolgens komen in hoofdstuk 4 de contacten van Nederlanders met buitenlanders uitgebreid aan de orde. Er zal worden ingegaan op de vragen hoe vaak men contacten heeft met buitenlanders, wie er contact hebben met buitenlanders en de regionale verschillen in contacten. Daarna zal worden bekeken met welke groepen men contact heeft en waar deze contacten plaatsvinden. Het hoofdstuk eindigt met een stuk over de relatie tussen meningen en contacten. Het geheel wordt afgesloten met een aantal conclusies.

2 DATA

Deze studie is gebaseerd op gegevens uit surveys die in Nederland zijn uitgevoerd gedurende de periode 1986–2000. De surveys bestaan uit nationaal representatieve steekproeven van ongeveer 1500 respondenten en bevatten zowel informatie over meningen van Nederlanders jegens buitenlanders in Nederland als over de publieke opinie ten aanzien van bepaalde aspecten van het toelatingsbeleid en van het integratiebeleid. Vragen over contacten met buitenlanders zijn alleen in MOAB 2000 gesteld.

De meningen over buitenlanders en beleidsmaatregelen jegens buitenlanders zijn gemeten aan de hand van een aantal items die in de tabellen 1 en 2 beschreven staan. De respondenten konden vervolgens aangeven of ze het hier helemaal, in grote lijnen, eigenlijk niet of helemaal niet mee eens waren of geen mening over deze stelling hadden. Om de onderzoeksvragen betreffende contacten met buitenlanders te kunnen beantwoorden zijn in het MOAB-onderzoek verschillende vragen gesteld over de plaats waar men buitenlanders ontmoet, hoe vaak dit voorkomt en met welke groepen buitenlanders men in aanraking komt. De vragen die aan de respondenten gesteld zijn, luiden:

Hoeveel keer had u in de afgelopen maand contact met Surinamers, Antillianen/Arubanen, Turken, Marokkanen, leden van andere allochtone groepen en asielzoekers en vluchtelingen?

en:

Waar ontmoet u hen?

Deze laatste vraag wordt niet voor iedere genoemde groep buitenlanders in de vorige vraag apart gesteld. De stelling waarmee de mening over buitenlanders onderzocht wordt luidt:

De aanwezigheid van buitenlanders is een aanwinst, omdat we in aanraking komen met andere culturen.

In de surveys worden soms verschillende omschrijvingen van 'buitenlanders' gehanteerd. Omdat dit mede een verklaring kan zijn voor verschillen in resultaten, zal hier kort worden ingegaan op de in de onderzoeken toegepaste begrippen. MOAB 1986, 1990 en 1994 hanteren het begrip 'buitenlander' in de vraagstellingen. De introductie bij deze vragen verschilt echter. In 1986 wordt alleen gerefereerd aan buitenlanders. In 1990 wordt eerst een lijstje met verschillende groepen buitenlanders (Surinamers, Antillianen, Molukkers, Indische Nederlanders, Turken, Marokkanen, niet-Nederlandse personen uit de landen van de Europese Gemeenschap, overige personen met een niet-Nederlands paspoort) gegeven en gevraagd welke van deze groepen men als buitenlanders beschouwt. In 1994 refereren de

vragen aan Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen/Arubanen en vluchtelingen. In 1997 is gekozen voor de term 'niet-Nederlanders' en wordt in een introductie uitgelegd dat de meeste Surinamers en Antillianen de Nederlandse nationaliteit hebben; bovendien zijn er aparte vragen over 'asielzoekers' en over 'illegalen'. MOAB 2000 hanteert opnieuw de term 'buitenlanders' en geeft daarbij als voorbeelden: Turken, Marokkanen, Somaliërs, Ghanezen, Joegoslaven, enzovoorts, en daarnaast asielzoekers en illegalen. De introducties bij de vragen over meningen zorgen ervoor dat de kans klein is (behalve in het geval van MOAB 1990) dat men bij buitenlanders denkt aan bijvoorbeeld Duitsers, Belgen of Amerikanen. De percentages in de tabellen 1 en 2 laten zien dat er geen sprake is van een structurele invloed op de resultaten door het gebruik van verschillende concepten of introducties.

3 MENINGEN

3.1 MENINGEN OVER BUITENLANDERS

De surveys beginnen met de vraag of men vindt dat de migranten een aanwinst zijn voor de samenleving omdat zij ons in aanraking brengen met andere culturen. Deze vraag is gebaseerd op de gedachte dat een positieve houding jegens buitenlanders tolerantie ten aanzien van minderheidsgroepen en hun culturen zou reflecteren. De hypothese is dat als de tolerantie ten aanzien van andere culturen in de samenleving groter is, het voor migranten gemakkelijker is om te integreren in de Nederlandse samenleving en tegelijkertijd ook hun eigen cultuur te behouden.

Door de jaren heen is de mening van Nederlanders over buitenlanders iets positiever geworden (tabel 1). Daar moet wel aan worden toegevoegd dat de grootste stijging tussen de jaren 1986 en 1990 heeft plaatsgevonden. Daarna is de mening tot 1997 nauwelijks gewijzigd. Pas in 2000 lijkt weer sprake te zijn van een iets positievere houding.

In 1997 reageerde 39 procent van de respondenten positief op deze vraag (tabel 2). Ten opzichte van 1997 is dit percentage in 2000 iets toegenomen (44 %). In beide jaren hebben zowel het onderwijsniveau als de omvang van de woonplaats van de respondent invloed op deze mening. Van de hoger opgeleiden vindt de meerderheid dat de aanwezigheid van buitenlanders een positieve zaak is, vergeleken met meer dan een kwart van de lager opgeleiden. Verschillen naar de omvang van de woonplaats laten zien dat in 1997 de duidelijkste instemming kwam van inwoners uit de grotere steden (48 %) – hoewel niet van de vier grootste steden waar de meeste migranten leven (42 %) – terwijl inwoners van de kleinere steden en dorpen het minder eens waren met de stelling (38). In 2000 blijkt inmiddels meer dan de helft van de inwoners van de grotere steden, inclusief de vier grootste steden, positief te denken over de aanwezigheid van buitenlanders (resp. 53 en 56 %). Ruim 40 procent van de dorpsbewoners en inwoners van kleinere steden is dezelfde mening toegedaan.

Verschillen naar leeftijd waren zeer uitgesproken. Van de 65-plussers had de overgrote meerderheid in zowel 1997 als 2000 een negatieve opinie over de culturele bijdrage van migranten aan de samenleving (resp. 60 en 65 % was het er niet mee eens).

Tabel 1 **Opvattingen over buitenlanders, het toelatingsbeleid en integratiebeleid in Nederland (1986-2000; % 'mee eens')**

	1986	1990	1994	1997	2000
• <i>Algemene opvattingen</i>					
Hun aanwezigheid is een aanwinst omdat we in aanraking komen met andere culturen.	29	41	38	39	44
• <i>Toelatingsbeleid</i>					
Een land als Nederland heeft de morele plicht om vluchtelingen op te nemen.	-- ¹	--	75	71	78
Buitenlanders die in ons land hebben gewerkt, dienen na hun pensionering weer naar hun geboorteland terug te keren.	31	41	28	22	21
De overheid moet buitenlanders die een tijd in Nederland hebben gewerkt met een financiële premie stimuleren om weer naar hun eigen land terug te keren.	45	48	51	--	--
Buitenlanders die langer dan een jaar een uitkering hebben, zouden terug moeten naar hun eigen land.	--	--	56	55	50
• <i>Integratiebeleid</i>					
Wanneer buitenlanders vijf jaar of langer in ons land wonen, is het terecht dat zij aan de gemeenteraadsverkiezingen kunnen deel nemen.	57	59	60	--	--
Bedrijven zouden verplicht moeten worden om een bepaald percentage buitenlanders in dienst te nemen.	--	29	31	38	44
De gemeente zou er voor moeten zorgen dat buitenlanders niet allemaal bij elkaar gaan wonen, maar verspreid over de hele stad.	--	--	83	74	84

¹ -- geeft aan dat de vraag niet is gesteld in het desbetreffende jaar

Bron: NIDI, MOAB 1986-2000

De 40-65-jarigen zitten wat betreft hun mening tussen beide groepen in. Terwijl zij in 1997 nog in meerderheid (55 %) een negatieve opinie hadden over de aanwezigheid van buitenlanders (37 % was het er wel mee eens), blijkt de verhouding tussen degenen met een negatieve en die met een positieve mening over buitenlanders in 2000 gelijk te zijn (beide 48 %). Jongeren (tot 40) stelden zich in 1997 en 2000 iets minder negatief op (47 en 50 % in resp. 1997 en 2000 steunden de stelling, terwijl respectievelijk 47 en 41 % het er niet mee eens waren).

De positievere houding van jongere generaties zou te maken kunnen hebben met het feit dat jongere mensen doorgaans meer kans hebben om in contact te komen met buitenlanders dan de oudere generaties. Dit komt ook in hoofdstuk 4 uitgebreid aan de orde. Dat jongeren vaker contact hebben met buitenlanders, komt onder meer omdat mensen vooral omgaan met leden van hun eigen generatie en er veel meer jonge dan oudere buitenlanders zijn. Jongeren hebben bovendien over het algemeen meer contacten dan ouderen en komen ook vaker op plaatsen waar men buitenlanders kan tegenkomen, zoals bijvoorbeeld op werk of op school. Daarnaast neemt het aantal buitenlanders ieder jaar toe, waardoor de jongeren van nu meer kans hebben op contacten met buitenlanders dan de ouderen in hun 'jonge' dagen.

Tabel 2 **Opvattingen over buitenlanders, het toelatingsbeleid en het integratiebeleid in Nederland, naar opleidingsniveau (1997 en 2000; % 'mee eens')**

	1997				2000			
	laag	midden	hoog	totaal	laag	midden	hoog	totaal
• <i>Algemene opvattingen</i>								
Hun aanwezigheid is een aanwinst omdat we in aanraking komen met andere culturen.	27	40	53	39	29	46	53	44
• <i>Toelatingsbeleid</i>								
Een land als Nederland heeft de morele plicht om vluchtelingen op te nemen.	58	72	81	70	67	77	88	78
Afgewezen asielzoekers moeten zonder pardon het land worden uitgezet.	77	73	68	73	85	86	83	85
Asielzoekers die meer dan een jaar op een beslissing wachten, moeten het recht krijgen om in Nederland te blijven wonen.	26	30	39	31	24	29	33	29
Het jaarlijks aantal toe te laten buitenlanders moet aan een maximum worden gebonden.	82	76	61	74	81	77	68	75
Buitenlanders die langer dan een jaar een uitkering hebben, zouden terug moeten naar hun eigen land.	67	55	35	54	61	53	37	50
Buitenlanders die in ons land hebben gewerkt, zouden na hun pensionering weer naar hun eigen land moeten terugkeren.	33	21	11	22	31	22	12	21
Illegalen die al enige jaren in Nederland hebben gewerkt, moeten een vergunning krijgen om hier te kunnen blijven wonen.	30	35	41	35	39	43	45	42
• <i>Integratiebeleid</i>								
Buitenlanders die hier voor langere tijd willen blijven wonen, moeten de Nederlandse taal leren en vertrouwd raken met de Nederlandse gewoontes en regels .	94	97	97	96	95	97	98	97
De gemeente zou er voor moeten zorgen dat ze niet allemaal bij elkaar gaan wonen, maar verspreid over de hele stad .	75	75	70	74	80	84	84	84
Bedrijven zouden verplicht moeten worden om een bepaald percentage buitenlanders in dienst te nemen.	37	37	35	37	45	44	46	44
Buitenlandse jongeren die in Nederland wonen, moeten hun huwelijkspartner naar Nederland kunnen halen.	48	60	72	59	47	55	63	56
Ingeburgerde buitenlanders moeten zo snel mogelijk de Nederlandse nationaliteit kunnen verkrijgen.	43	55	70	55	53	61	66	61
Werkgevers die illegalen in dienst hebben, zouden een flinke boete moeten krijgen .	89	88	84	87	85	82	84	83
Buitenlanders die kiezen voor de Nederlandse nationaliteit, moeten ook hun eigen nationaliteit kunnen behouden.	33	45	52	43	36	39	45	40

Bron: NIDI, MOAB 1997 en 2000

Dit alles verklaart waarom het verschil tussen 16–39-jarigen en de 40–64-jarigen zo klein is (beide leeftijdsgroepen hebben grotere kans om buitenlanders te ontmoeten), en beide leeftijdsgroepen zich duidelijk onderscheiden van de 65-plussers.

3.2 MENINGEN OVER HET TOELATINGSBELEID

Nederlanders zijn nogal ambivalent wat betreft hun ideeën over het toelaten van buitenlanders, maar als het gaat om vluchtelingen dan wijzen de meningen duidelijk in één richting. Ruwweg driekwart van de Nederlanders in de surveys van 1994, 1997 en 2000 zijn van mening dat Nederland de morele plicht heeft om vluchtelingen op te nemen (tabel 1). Dit gevoel is wijdverspreid, maar er zijn wel belangrijke verschillen in de meningen tussen hoger en laag opgeleiden. Laag opgeleiden zijn er lang niet zo sterk van overtuigd dat Nederlanders ongelimiteerd vluchtelingen moet toelaten. Van hen stemde in 1997 58 procent in met de stelling, vergeleken met ongeveer 80 procent van de hoger opgeleiden (tabel 2). In 2000 is de overtuiging dat Nederland een morele plicht hierin heeft onder de gehele bevolking nog gegroeid.

Enige voorzichtigheid bij de interpretatie van deze percentages is wel geboden. Dat zoveel Nederlanders vinden dat vluchtelingen moeten worden toegelaten, hoeft nog niet te betekenen dat zij werkelijk zo'n grote voorstander zijn van het toelaten van vluchtelingen. Een vraagstelling over morele verplichtingen brengt met zich mee dat mensen geneigd zijn om daarmee in te stemmen. Dit zou deels het hoge percentage kunnen verklaren. Ook de gebruikte terminologie zou hierbij een rol kunnen hebben gespeeld. Mensen denken bij vluchtelingen wellicht automatisch aan wat in het algemeen als 'echte vluchtelingen' wordt aangemerkt, namelijk de politieke vluchtelingen, en niet aan mensen die om economische redenen hun land ontvlucht zijn en zich hier als asielzoeker hebben aangemeld (economische vluchtelingen). Dit blijkt uit opinieonderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en het Nederlands Instituut voor de Publieke Opinie en het Marktonderzoek (NIPO, het marktonderzoekinstituut). Beide maken een onderscheid naar het verstrekken van een verblijfsvergunning aan politieke en aan economische vluchtelingen. In 1997 blijkt driekwart van de respondenten van mening te zijn dat de overheid enigszins of zeer soepel moet zijn bij het verlenen van een verblijfsvergunning aan politieke vluchtelingen, hetgeen vergelijkbaar is met de uitkomsten op de algemene vraagstelling van MOAB 1997, maar slechts een derde vindt dat tegenover economische vluchtelingen een zelfde houding moet worden aangenomen (SCP 1998).¹ De gegevens uit de jaren daaraan voorafgaand tonen eenzelfde beeld.²

Een indicatie dat type vraag of woordkeus van invloed zou kunnen zijn op de resultaten is dat Nederlanders weliswaar vinden dat Nederland de morele plicht heeft om vluchtelingen op te vangen maar er tegelijkertijd weinig voor voelen om asiel-

zoekers die meer dan een jaar op een beslissing hebben gewacht, het recht te verlenen om in Nederland te blijven wonen (tabel 2). Minder dan een derde zou dat goedkeuren, en de verschillen tussen laag en hoger opgeleiden zijn niet zo groot. Bovendien is men van mening dat asielzoekers van wie de aanvraag om te worden toegelaten is afgewezen, meteen uit het land verwijderd moeten worden. Deze overtuiging is de laatste jaren iets toegenomen (tabel 1). Daarnaast vond in 1994 een duidelijke meerderheid (62 %) dat er teveel asielzoekers naar Nederland komen (niet in tabel). De regering zou volgens hen voorlopig geen asielzoekers meer moeten toelaten (dit onderwerp kwam niet aan de orde in de overige surveys). Het onderwijsniveau speelde hierbij een belangrijke rol want driekwart van de lager opgeleide respondenten waren het hiermee eens vergeleken met een kleine 40 procent van degenen met een hoger onderwijsniveau. Inwoners van de grotere steden waren destijds minder een voorstander van het restrictieve beleid, ook als het gaat om asielzoekers.

Nederlanders spreken zich positief uit over opvang vluchtelingen, maar blijken tegelijkertijd toch terughoudend te zijn als het gaat om toelating van buitenlanders in het algemeen. Men is er een groot voorstander van dat het jaarlijkse aantal aan een maximum wordt gebonden (zowel in 1997 als in 2000). Hoger opgeleiden zijn de enigen die hier tegenover een iets soepelere houding hebben. Ouderen lijken wat strenger te zijn.

Een andere kwestie binnen het toelatingsbeleid is de terugkeer van buitenlanders die al enige tijd in Nederland wonen. De kwestie of het wenselijk is of dat het zelfs verplicht zou moeten zijn voor buitenlanders om uiteindelijk naar hun eigen land terug te keren, is een controversieel onderwerp. De meningen hierover variëren sterk en dit is door de jaren heen niet veranderd. In de komende jaren zal een toenemend aantal van de buitenlanders die in de jaren zestig naar Nederland kwamen de pensioengerechtigde leeftijd bereiken. De algemene consensus is dat buitenlanders die gedurende een aantal jaren hebben bijgedragen aan de Nederlandse economie niet moeten worden gedwongen om na hun pensioen terug te keren naar hun herkomstland. Het percentage dat vindt dat zij wel moeten vertrekken, is sinds 1990 zelfs afgenomen. Aan de andere kant vindt een groot deel van hen die geen voorstander zijn van dwang in dit opzicht, wel dat het wenselijk is dat zij worden aangemoedigd om terug te keren. Ruwweg de helft van de respondenten geven de voorkeur aan een regeringsbeleid dat financiële prikkels hanteert om de terugkeer van buitenlanders te bevorderen. Bovendien zegt meer dan de helft van de respondenten dat leven van een uitkering voldoende grond is voor het uitzetten van buitenlanders, en dat illegalen die al enige jaren in Nederland hebben gewerkt, niet automatisch recht moeten krijgen op een vergunning om in Nederland te blijven wonen. Op al deze terreinen zijn er verschillen naar onderwijsniveau vergelijkbaar met die zoals hierboven beschreven. Respondenten met een hoger onderwijsniveau lijken een meer tolerante houding te hebben. Inwoners van de vier grootste steden worden in hun woonplaats geconfronteerd met relatief veel buitenlanders vergeleken met de rest van het land, maar tonen geen minder flexibele houding

jegens het toelatingsbeleid in het algemeen. In tegendeel, zij zijn zelfs vaker tegenstander van een terugkeerbeleid dan de inwoners van kleinere steden en dorpen. De verschillende leeftijdsklassen ontlopen elkaar weinig wat betreft hun mening, hoewel de jongsten (20–39 jaar) neigen tot een iets flexibelere houding jegens buitenlanders.

3.3 MENINGEN OVER HET INTEGRATIEBELEID

Algemeen gesproken is er een duidelijke meerderheid te vinden voor integratie van buitenlanders in de Nederlandse samenleving. Bijna iedereen is overtuigd van het belang dat buitenlanders die hier willen wonen, de Nederlandse taal leren en bovendien vertrouwd raken met de Nederlandse regels en gewoontes (tabel 2). Daarnaast zou volgens driekwart van de Nederlanders de gemeente ervoor moeten zorgen dat buitenlanders verspreid over de stad gaan wonen (tabel 1). Sociale verschillen zijn verwaarloosbaar. Veel respondenten zijn ook voorstander van het initiatief van de regering om buitenlanders die minstens vijf jaar in Nederland hebben gewoond het recht te geven om deel te nemen aan de lokale verkiezingen. De meningen hierover zijn niet veranderd.³ Veel minder concensus is er over de beleidsmaatregel die bedrijven verplicht om een bepaald percentage buitenlanders in dienst te nemen, hoewel het aantal voorstanders hiervan de afgelopen tien jaar lijkt te zijn toegenomen.

De surveys van 1997 en 2000 hebben een bredere set van vragen over meningen over buitenlanders waardoor het mogelijk is voor die periode nog iets meer te zeggen over dit onderwerp. De meerderheid van de respondenten is van mening dat buitenlanders die ingeburgerd zijn zo snel mogelijk de Nederlandse nationaliteit moeten kunnen krijgen. Inwoners van de vier grootste steden en hoger opgeleiden tonen ook hier weer een meer flexibele houding jegens buitenlanders. Hoewel hun ideeën over integratie niet afwijken van de meningen die bij de rest van de respondenten leven, zijn zij wel meer geneigd om er mee in te stemmen dat buitenlanders een huwelijkspartner uit hun land van herkomst mogen laten overkomen en dat integratie ook het recht inhoudt om de Nederlandse nationaliteit te mogen verwerven.

Dat buitenlanders naast de Nederlandse nationaliteit hun eigen nationaliteit behouden, vindt men veel minder wenselijk. Zelfs bij de hoger opgeleiden is hiervoor nu geen meerderheid meer te vinden. Over het in dienst hebben van illegalen door werkgevers is men nog minder te spreken. Bijna iedereen vindt dat deze werkgevers beboet moeten worden (alleen de hoger opgeleiden in 1997 hadden hierin een iets tolerantere houding, maar dit effect is in 2000 verdwenen). Hieruit blijkt opnieuw dat Nederlanders vinden dat men zich strikt aan de regels moet houden.

NOTEN

- ¹ Bron: Culturele Verkenningen '97 van het SCP.
- ² Bronnen: Culturele verkenningen 1994–1997 van het SCP; NIPO: Asielzoekers in Nederland 1992 en Telepanel 1994.
- ³ Niet gevraagd in 1997 en 2000.

4 CONTACTEN

4.1 CONTACTEN MET BUITENLANDERS

Zoals blijkt uit tabel 3 zijn er grote verschillen in de mate waarin de Nederlandse bevolking in contact komt met buitenlanders.

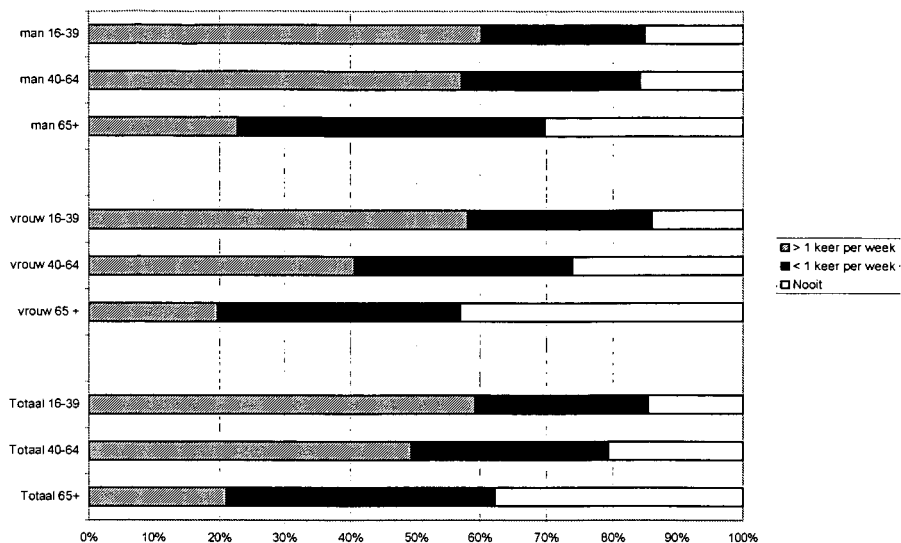
Tabel 3 Frequentie van contacten van Nederlanders met buitenlanders, naar geslacht (2000; %)

	geslacht		totaal
	man	vrouw	
<i>Frequentie van contacten</i>			
Dagelijks	30	20	25
>1 keer per week	24	23	23
2-4 keer per maand	17	17	17
1 keer per maand	12	15	14
Nooit	18	25	21
Totaal	100	100	100
N	889	662	1.551

Een kwart van de Nederlanders komt dagelijks in contact met buitenlanders, bijna de helft in ieder geval meer dan één keer per week. Eén op de vijf Nederlanders komt daarentegen nooit in contact met buitenlanders. Eén op de drie Nederlanders heeft één tot vier keer per maand contact met buitenlanders. Als dit voor mannen en vrouwen afzonderlijk wordt bekeken valt op dat mannen over het algemeen meer contact met buitenlanders lijken te hebben dan vrouwen. Met name het percentage mannen dat dagelijks in aanraking komt met buitenlanders ligt hoger dan het percentage vrouwen. Het percentage vrouwen dat nooit in aanraking komt met buitenlanders ligt hoger dan het percentage mannen.

De contacten kunnen ook naar leeftijd bekeken worden. Dit wordt uitgebeeld in figuur 1. Uit deze figuur blijkt dat er een sterke samenhang is tussen de frequentie van contacten met buitenlanders en de leeftijd. Het valt op dat van de mensen in de leeftijd tot 40 jaar er zes op de tien meer dan één keer per week contact hebben met buitenlanders. Van de 40-64-jarigen heeft de helft van de mensen zo vaak contact met buitenlanders. Eén op de vijf van hen heeft nooit contact met buitenlanders. Als gekeken wordt naar de categorie 65-plussers blijkt het beeld sterk af te wijken: meer dan een derde van de 65-plussers heeft nooit contact met buitenlanders. Hier zijn meerdere verklaringen voor te geven.

Figuur 1 Frequentie van contacten van Nederlanders met buitenlanders, naar geslacht en leeftijd (2000; %)

Een belangrijke verklaring zou de leeftijdsverdeling bij buitenlandse groepen kunnen zijn. De allochtone bevolking is relatief jong. Zowel in absolute als relatieve zin is het aantal 65-plussers van buitenlandse afkomst klein (CBS 1999). Bovendien is het sociale netwerk van ouderen kleiner dan dat van jongeren en bevat het relatief meer familieleden (Van der Poel 1993). Sociale contacten bij ouderen vallen langzaam weg naar mate mensen ouder worden, de meeste contacten zullen dus langere tijd terug gelegd zijn. Omdat in die tijd het aandeel van buitenlanders in de Nederlandse bevolking veel lager lag dan nu het geval is, zullen er relatief gezien ook minder buitenlanders deel uitmaken van de sociale netwerken van de huidige Nederlandse 65-plussers.

Ook zijn er verschillen tussen mannen en vrouwen waar te nemen. Het verschil tussen mannen en vrouwen is het grootst bij mensen in de leeftijd tussen de 40 en 64 jaar. Dit kan te maken hebben met de arbeidsparticipatie van mannen en vrouwen, die bij mannen nog steeds hoger ligt dan bij vrouwen. Mannen zouden op die manier via het werk eerder in aanraking kunnen komen met buitenlanders (zie ook par. 4.4). Opmerkelijk is dan wel het verschil tussen de mannen en vrouwen ouder dan 65 jaar. Vrijwel niemand ouder dan 65 jaar heeft nog een betaalde baan. Toch zeggen mannen veel frequenter contact met buitenlanders te hebben dan vrouwen. Dit lijkt moeilijk te verklaren, aangezien de groepen min of meer op dezelfde wijze zijn samengesteld. De in het onderzoek onderscheiden groepen zijn gemiddeld min of meer even oud, namelijk ongeveer 71 jaar. Ook is het sociale netwerk van oudere mannen en vrouwen ongeveer even groot (Van Tilburg 1995).

Een andere variabele waaraan in de vorige alinea al even gerefereerd is, is de arbeidsparticipatie van mensen. De afhankelijke variabele in deze analyse is de frequentie van contacten. Om de mogelijk bestaande verbanden te kunnen achterhalen is een regressieanalyse uitgevoerd. De contactfrequentie is gerelateerd aan het geslacht en de leeftijd van de respondenten, het bereikte onderwijsniveau en de arbeidsparticipatie zijn geanalyseerd. Tevens zijn hierin de regio en de grootte van de gemeente waaruit de mensen afkomstig zijn meegenomen. Uit deze analyse blijkt dat er een verband is tussen de contacten die mensen hebben, hun leeftijd en de mate van arbeidsparticipatie. Het blijkt dat hoe jonger mensen zijn en hoe meer ze werken⁴, hoe meer contacten met buitenlanders mensen hebben. Opvallend is dat het geslacht van mensen hier eigenlijk heel weinig invloed op uitoefent. Wel blijkt uit deze analyse dat mannen iets meer contacten met buitenlanders hebben dan vrouwen, maar het verband is niet sterk. Het onderwijsniveau blijkt nauwelijks van invloed op de frequentie van contacten. Dit is opmerkelijk, aangezien het opleidingsniveau dat mensen hebben wel weer van invloed lijkt te zijn op de meningvorming over buitenlanders.

Het feit dat mensen een baan hebben, is dus belangrijk voor de contacten die ze hebben. Of ze vervolgens man of vrouw zijn, is nauwelijks van belang, evenals hun opleidingsniveau. Uit de regressieanalyse blijkt dat er een verband is tussen de grootte van de gemeente waarin mensen wonen en de hoeveelheid contacten die men heeft. Hoe kleiner de gemeente, des te minder contacten met buitenlanders mensen hebben, en in de regio's West en Oost heeft men meer contact met buitenlanders dan elders in Nederland.

Om te pogen de arbeidsparticipatie en het bereikte functieniveau van allochtonen te verhogen is per 1 januari 1998 de Wet Stimulering Arbeidsdeelname Minderheden (Wet SAMEN) van kracht geworden. Door deze wet zou een evenredige deelname van allochtonen binnen ondernemingen bereikt moeten worden (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 1999). Tevens zouden hierdoor dus automatisch de contacten met buitenlanders op het werk toenemen, wat tot gevolg zou kunnen hebben dat niet alleen de sociaal economische positie van de buitenlanders verbetert, maar ook dat zowel de Nederlanders als de buitenlanders in aanraking komen met elkaars culturen. Dit zou mogelijk kunnen bijdragen aan het ontstaan van meer begrip tussen de verschillende groepen en een betere integratie van buitenlanders in de samenleving. Het blijkt echter dat deze wet tot nu toe niet echt als een groot succes beschouwd mag worden (PWnet 2000).

4.2 REGIONALE VERDELING VAN DE CONTACTFREQUENTIE

Mensen die in het oosten en westen van Nederland wonen hebben relatief vaak contact met buitenlanders. Dit blijkt uit tabel 4. In deze regio's geeft meer dan de helft van de respondenten aan meer dan één keer per week in aanraking met buitenlanders te komen, terwijl het percentage mensen dat nooit in aanraking

komt met buitenlanders amper boven de 15 procent ligt. Er is een groot verschil tussen het westen en oosten van Nederland enerzijds en het noorden en zuiden anderzijds.

Tabel 4 Frequentie van contacten van Nederlanders met buitenlanders, naar regio (2000; %)

	Regio			
	Noord	Oost	West	Zuid
<i>Frequentie van contacten:</i>				
> 1 keer per week	41	52	56	36
≤ 1 keer per week	32	33	26	35
Nooit	27	15	18	29
totaal	100	100	100	100
N	162	301	634	454

Deze verschillen zijn verklaarbaar als we bedenken dat de meeste buitenlanders in het westen en oosten van het land wonen, wat deels een gevolg is van de oorspronkelijke migratie- en vestigingsgeschiedenis van de eerste generatie (arbeids)migranten.

Tabel 5 Frequentie van contacten van Nederlanders met buitenlanders naar gemeentegrootte (2000; %)

	Gemeentegrootte		
	4 grootste gemeenten	100.000-225.000	< 100.000
<i>Frequentie van contacten:</i>			
> 1keer per week	70	50	45
≤ 1 keer per week	20	30	32
Nooit	10	20	23
Totaal	100	100	100
N	122	237	1192

In de vier grootste gemeenten in Nederland (Amsterdam, Utrecht, Rotterdam en Den Haag) komt men veel meer in aanraking met buitenlanders dan in de andere gemeenten. Maar liefst zeven op de tien mensen komen meer dan één keer per week in aanraking met buitenlanders. Op zich niet verwonderlijk, aangezien in 1999 ongeveer 45 procent van de allochtonen in de vier grote steden woont (CBS 1999). Inmiddels bestaat de bevolking van de vier grote steden al voor bijna 30 procent uit allochtonen (CBS 2000).

Slechts 10 procent van de respondenten in de vier grootste gemeenten geeft aan nooit in contact te komen met buitenlanders. In de andere gemeenten geeft meer dan 20 procent dit aan. Hierbij mag echter niet worden vergeten dat de categorie gemeenten met minder dan 100.000 inwoners een zeer diverse categorie is. Verreweg de meeste gemeenten in Nederland hebben minder dan 100.000 inwoners (CBS 2000). In deze categorie bevinden zich dus kleine steden die net geen

100.000 inwoners hebben, maar bijvoorbeeld ook plattelandsgemeenten met nog geen 20.000 inwoners. Deze categorie is eigenlijk te divers om goede conclusies te kunnen trekken.

Hoewel het percentage buitenlanders in Nederland de komende jaren nog toe zal nemen, hoeft dit niet automatisch gevolgen voor de contacten met buitenlanders te hebben. Verwacht zou kunnen worden dat de groep mensen die nooit in contact komt met buitenlanders afneemt als het aantal buitenlanders stijgt, maar juist vanwege de hierboven beschreven regionale spreiding van allochtonen hoeft dit niet het geval te zijn. De afgelopen jaren zijn de meeste migranten in de vier grote steden gaan wonen (CBS 2000). Als deze trend zich doorzet zal in de vier grote steden wellicht de frequentie van contacten met buitenlanders toenemen. De kans om in die steden in aanraking te komen met buitenlanders neemt immers toe. Tegelijkertijd kan de groei van het aantal buitenlanders in de kleinere steden en dorpen laag blijven, zodat de toename van het aantal buitenlanders in Nederland weinig gevolgen heeft voor de contacten van mensen die niet in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht of de directe omgeving wonen.

4.3 CONTACTEN MET VERSCHILLENDE GROEPEN BUITENLANDERS

Behalve het kijken naar waar mensen in Nederland contact hebben met buitenlanders is het minstens zo belangrijk om te kijken met wie men nu eigenlijk precies contact heeft.

25

Tabel 6 Verschillende groepen buitenlanders naar frequentie van contacten van Nederlanders met buitenlanders (2000; %)

Afgelopen maand contact met:	Frequentie van contacten					(N=1551) totaal
	dagelijks	>1 keer per week	2-4 keer per maand	1 keer per maand	nooit	
Surinamers	12	15	12	15	47	100
Antillianen/Arubanen	8	8	8	12	65	100
Turken	12	14	13	16	46	100
Marokkanen	11	12	9	13	55	100
Andere groepen	11	14	13	17	46	100
Vluchtelingen en asielzoekers	4	5	6	11	74	100

In tabel 6 is de frequentie weergegeven van contacten met de verschillende groepen buitenlanders die in het MOAB-onderzoek zijn onderscheiden. De verschillen in contactfrequentie tussen de onderscheiden groepen blijken niet al te groot te zijn. Van de vier grote groepen minderheden, Surinamers, Antillianen/Arubanen, Turken en Marokkanen wijken alleen de contacten met de Antillianen sterk af. Hierbij moet worden aangetekend dat deze groep ook kleiner is dan de andere drie groepen en dat de kans dat mensen met leden van deze groep in aanraking komen ook kleiner is. De andere drie groepen hebben grofweg dezelfde

omvang (Tesser, Meerens & Van Praag 1999) en ook de frequenties van de contacten zijn ongeveer gelijk. Het enige dat opvalt is dat meer dan de helft van de mensen nooit in aanraking komt met Marokkanen. Dit wijkt sterk af van de contacten met Turken en Surinamers, terwijl de groepen ongeveer even groot zijn en op ongeveer dezelfde manier regionaal gespreid. De oorzaak hiervoor zou kunnen liggen in het feit dat de Marokkanen een naar binnen gerichte groep vormen. Marokkanen zijn veelal gericht op de eigen gemeenschap en bovendien sterk individualistisch ingesteld. Hun participatie in verenigingen en maatschappelijke organisaties is laag (Buijs & Nelissen 1994).

Zoals in de inleiding al even ter sprake is gekomen, is door Oomkes (1986) gesteld dat naar mate het verschil in cultuur tussen groepen geringer is, het contact tussen mensen gemakkelijker is. Mensen kennen elkaars gewoonten en gebruiken beter en dus is het makkelijker om met elkaar te communiceren. Dit zou betekenen dat Nederlanders meer in contact zouden moeten komen met groepen die beter bekend zijn met de Nederlandse taal en cultuur dan met groepen die dat niet of in mindere mate zijn. Concreet zouden de contacten met groepen als Surinamers en Antillianen in dat geval frequenter moeten zijn dan de contacten met Turken en Marokkanen. Uit tabel 6 blijkt echter dat er weinig verschil zit in de frequentie van contacten met de verschillende groepen en dat dit dus niet het geval lijkt te zijn.

De cijfers zouden wellicht vertekend kunnen zijn, omdat het voor de respondenten niet altijd meteen duidelijk hoeft te zijn met wat voor groep men te maken heeft als men contact heeft. Het kan soms heel moeilijk te zien zijn welke afkomst iemand heeft en sommige mensen hebben ook te weinig kennis van verschillende groepen om ze goed uit elkaar te kunnen houden. Zo is het heel goed mogelijk dat bijvoorbeeld Surinamers en Antillianen niet altijd goed van elkaar te onderscheiden zijn, evenals Turken en Marokkanen. Dit geldt natuurlijk ook voor de andere groepen.

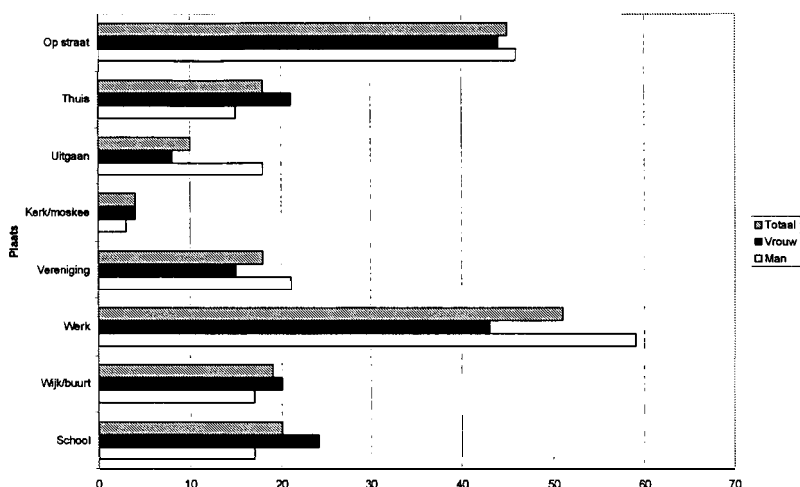
De enige categorie die echt een afwijkend patroon vertoont is de categorie vluchtelingen en asielzoekers. Slechts een kwart van de bevolking komt überhaupt in aanraking met deze groep buitenlanders. De exacte omvang van deze groep valt niet vast te stellen, omdat gegevens hierover niet beschikbaar zijn. Daarom is niet goed te beoordelen of Nederlanders veel of weinig contacten hebben met vluchtelingen of asielzoekers.

Daarnaast hebben de respondenten mogelijk bij het beantwoorden van deze vraag aangaande deze groep voornamelijk gedacht aan asielzoekers. Zodra een asielzoeker een bepaalde status verwerft, het asielzoekerscentrum verlaat en ergens een huis toegewezen krijgt, is hij voor de omgeving veelal niet meer herkenbaar als vluchteling. Als mensen bij het beantwoorden van de vragen refereren aan deze groepen is de kans groot dat de antwoorden terechtkomen in de categorie 'andere groepen'. Het is mogelijk dat de contacten met vluchtelingen en asielzoekers om deze reden frequenter plaatsvinden dan uit het onderzoek naar voren komt.

4.4 ONTMOETINGSPLAATSEN

Behalve dat er iets gezegd kan worden over met wie men in contact komt, kan er ook bekeken worden waar deze contacten plaatsvinden. Uit figuur 2 blijkt dat veruit de meeste contacten plaatsvinden op het werk. Meer dan de helft van de Nederlanders geeft aan op het werk in contact te komen met buitenlanders. Tevens ontmoet bijna de helft van de mensen buitenlanders op straat.

Figuur 2 Percentage Nederlanders dat een bepaalde ontmoetingsplaats noemt² voor contacten met buitenlanders, naar geslacht (2000; %)

De andere categorieën ontlopen elkaar niet veel. De enige categorie die echt afwijkt is de categorie ontmoetingen in de kerk of moskee. Slechts een kleine vier procent van de mensen geeft aan in de kerk met buitenlanders in contact te komen. In de bijlage worden deze ontmoetingsplaatsen in verband gebracht met een aantal andere variabelen: frequentie van contacten, leeftijd, onderwijsniveau, omvang van gemeente en arbeidsparticipatie. Hieronder worden de voornaamste resultaten besproken.

Behalve bij de categorie 65-plussers, die immers over het algemeen niet meer werken, is de categorie ontmoetingen op het werk voor alle leeftijden de hoogst of de één na hoogst scorende categorie. Het werk is dus een zeer belangrijke ontmoetingsplaats. Van degenen met een volledige baan geeft maar liefst acht op de tien mensen aan op het werk in aanraking te komen met buitenlanders. Van de deeltijders is dit ook nog altijd tweederde.

Maar ook ontmoetingen op straat scoren bij alle leeftijdscategorieën hoog. Opvallend is bijvoorbeeld dat meer dan de helft van de 65-plussers aangeeft op straat in aanraking te komen met buitenlanders. Wellicht is dit één van de weinige plekken

waar 65-plussers überhaupt in aanraking kunnen komen met buitenlanders, aangezien de meeste 65-plussers niet meer werken of naar school gaan. Alleen de categorie ontmoetingen in de wijk/ buurt, die gedeeltelijk overlapt met op straat, en de categorie thuis zijn nog echt significant. Iets anders dat opvalt is dat in de grote steden twee op de drie mensen aangeeft op straat met buitenlanders in contact te komen. Niet verwonderlijk, aangezien hier ook de meeste buitenlanders woonachtig zijn.

Contacten op het werk, school, straat of in de buurt zijn echter allemaal contacten die in meerdere of mindere mate vluchtig zijn en die men tevens zelf niet in de hand heeft. Dit in tegenstelling tot contacten die mensen thuis hebben. Thuis kan hierbij in het eigen huis of bij buitenlanders thuis betekenen. Het zijn vooral de hoog opgeleiden (25%) en mensen in de grote steden (33%) die thuis in contact komen met buitenlanders. Maar ook 65-plussers komen ten opzichte van de andere onderscheiden leeftijdscategorieën relatief vaak thuis in aanraking met buitenlanders (20%).

4.5 CONTACTEN EN MENINGEN OVER AANWEZIGHEID VAN BUTTENLANDERS

Over het algemeen wordt er van uitgegaan dat de hoeveelheid contacten die mensen met buitenlanders hebben ook de meningsvorming over buitenlanders beïnvloedt. Sociale interactie is essentieel voor het ontwikkelen van begrip tussen mensen, in dit geval autochtonen en allochtonen, zo stelt Oomkens (1986). Het Sociaal en Cultureel Planbureau concludeert dat de acceptatie van minderheden in de grote steden hoger is dan in de middelgrote steden en de rest van het land, ondanks dat de standpunten zich wel verhard lijken te hebben (SCP 1999). Dit wijst allemaal op een verband tussen de frequentie van contacten en de meningsvorming over de aanwezigheid van buitenlanders in de Nederlandse samenleving. Concreet is hierover echter nauwelijks iets bekend. De verdeling van de meningen over de aanwezigheid van buitenlanders zijn weergegeven in tabel 7.

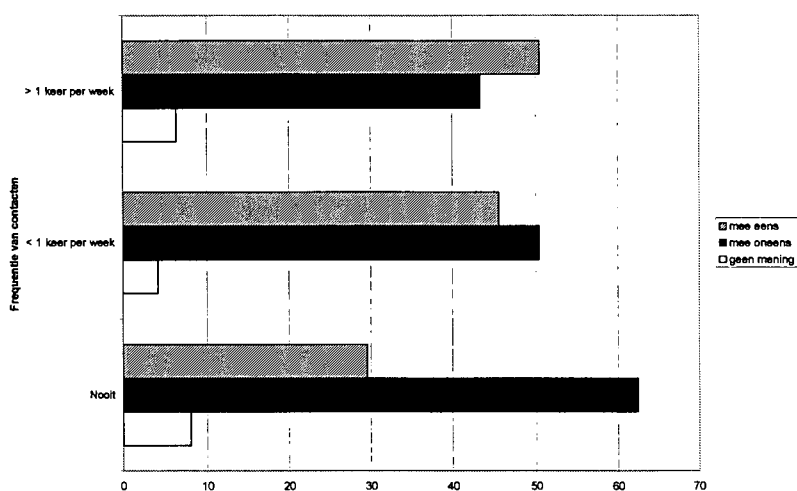
Tabel 7 Mening van Nederlanders over aanwezigheid van buitenlanders en hun aanwinst voor de samenleving (2000; %)

Aanwezigheid is aanwinst	%
• helemaal mee eens	8
• in grote lijnen mee eens	37
• eigenlijk niet mee eens	28
• helemaal niet mee eens	22
• geen mening	6
Totaal	100
N	1551

Uit tabel 7 blijkt dat de meningen over de aanwezigheid van buitenlanders in Nederland en hun veronderstelde aanwinst voor de samenleving vrij gelijkmatig verdeeld zijn. De helft van de mensen is het oneens met de stelling en iets minder dan de helft is het met de stelling eens. Hoger opgeleiden en inwoners van de grote steden zijn wat dit betreft positiever (zie par. 3.1).

Figuur 3 laat zien dat van de mensen die minstens één keer per week in contact komen met buitenlanders ongeveer de helft het eens is met de stelling over de aanwezigheid van buitenlanders. Iets meer dan vier op de tien personen is het oneens met deze stelling. Bij de mensen die minder dan één keer per week in aanraking komen met buitenlanders is deze verhouding precies omgekeerd.

Figuur 3 Frequentie van contacten met buitenlanders naar mening over aanwezigheid van buitenlanders (2000; %)

Opmerkelijk is dat de mening van de mensen die nooit in contact komen met buitenlanders het meest sterk afwijkt. Slechts drie op de tien mensen die nooit in contact komen met buitenlanders zijn het eens met de stelling dat buitenlanders een verrijking voor de samenleving vormen. Bijna tweederde verwerpt de stelling in meerdere of mindere mate. De correlatie tussen de frequentie van contacten en de meningen over de aanwezigheid van buitenlanders is 0,15.

Er lijkt dus een verband te zijn tussen het al dan niet in contact komen met buitenlanders en de meningsvorming over buitenlanders. De frequentie van de contacten lijkt minder uit te maken. Dit zou te maken kunnen hebben met het feit dat mensen lang niet altijd invloed hebben op de mate waarin zij in contact komen met buitenlanders. Mensen kiezen veelal niet zelf voor het contact met buitenlanders. Dit wordt door externe omstandigheden bepaald, zoals bijvoorbeeld de wijk waarin mensen wonen of de baan die ze hebben.

Ook is er gekeken naar de relatie tussen de contactfrequentie en de meningen over toelatings- en integratiebeleidsmaatregelen, zoals die in tabel 2 in hoofdstuk 3 zijn weergegeven. Op de stellingen zoals die staan weergegeven is een factoranalyse uitgevoerd. Twee factoren konden worden onderscheiden, een factor toelatingsbeleid en een factor integratiebeleid. De factor toelatingsbeleid heeft een correlatie van 0,1 met de frequentie van contacten, de factor integratiebeleid heeft geen significante correlatie met de frequentie van contacten met buitenlanders. Als de correlatie van de frequentie van contacten ten opzichte van de afzonderlijke vragen wordt bekeken, blijkt dat er nauwelijks sprake te zijn van significante correlaties. De hoogst gevonden waarde is een correlatie van 0,1 tussen frequentie van contacten en de vraag of ingeburgerde buitenlanders zo spoedig mogelijk de Nederlandse nationaliteit moeten kunnen verkrijgen. Er zijn nog vijf andere vragen die een significante correlatie hebben met de contactfrequentie, waarvan de gemiddelde correlatie ongeveer 0,07 is, bijvoorbeeld bij de vraag of gemeenten buitenlanders over de stad zouden moeten spreiden. Uit deze analyse blijkt dus dat er nauwelijks een verband bestaat tussen de frequentie waarmee mensen contact hebben met buitenlanders en de meningen over toelatings- en integratiebeleidsmaatregelen. Dit resultaat is opmerkelijk. Ondanks het feit dat er in Nederland veel variatie is in meningen over buitenlanders en er tevens grote verschillen bestaan in de mate waarin Nederlanders met buitenlanders contact hebben, blijkt het verband tussen beide waargenomen grootheden gering. Waar een verband wordt waargenomen is dat verband positief, maar kennelijk liggen aan meningsvorming en contactfrequentie in ieder geval deels verschillende processen ten grondslag.

NOTEN

- ¹ Werken is hier gedefinieerd als voltijds, deeltijd of geen werk.
- ² Respondent kon meerdere ontmoetingsplaatsen noemen.

5 CONCLUSIES

De resultaten van de surveys leiden tot de conclusie dat in het algemeen de houding van Nederlanders jegens buitenlanders er een is die de voorkeur geeft aan integratie binnen de context van strikt afgedwongen regels. Nederlanders ondersteunen over het algemeen de restrictieve ontwikkelingen in het overheidsbeleid ten aanzien van toelating en verblijf van buitenlanders. De gegevens suggereren een eensgezindheid over integratie als het algemene doel van beleid. Maatregelen in die richting kunnen op grote maatschappelijke steun rekenen. Er blijkt echter een verschil te bestaan tussen meningen over beleidsmaatregelen waarvan je zou kunnen zeggen dat zij inzet vergen van buitenlanders om te integreren (zoals het leren van de Nederlandse taal) en beleidsmaatregelen waarvan men zou kunnen zeggen dat zij inzet of een flexibele houding van de samenleving vragen (zoals het recht op de Nederlandse nationaliteit, het verplicht stellen van bedrijven om een bepaald percentage buitenlanders in dienst te nemen, het laten overkomen van een huwelijkspartner uit het land van herkomst of deelname aan lokale verkiezingen). Het eerste type maatregelen kan op veel meer steun rekenen.

Vooral onder hoog opgeleiden, degenen die in de grotere steden wonen en jongeren kan een flexibelere houding ten aanzien van het toelatings- en integratiebeleid voor buitenlanders worden geconstateerd. Dezelfde groepen zijn ook in hun algemene opinie over buitenlanders als aanwinst voor de samenleving positiever. Zij zijn bovendien meer geneigd om mensen hun eigen cultuur te laten behouden. Tenminste, voor zover het gaat om zaken die hier aan de orde zijn gekomen, zoals bij voorbeeld het over laten komen van een partner uit het land van herkomst en het behouden van de eigen nationaliteit ook nadat men de Nederlandse nationaliteit heeft aangenomen. Van een formele erkenning van buitenlanders als gelijkwaardige inwoners is echter nog geen sprake in die zin dat bij voorbeeld toch nog ruim 40 procent vindt dat ingeburgerde Nederlanders niet het recht hebben om zo snel mogelijk de Nederlandse nationaliteit te krijgen.

Over contacten met buitenlanders en het verband tussen contacten met buitenlanders en de meningsvorming over buitenlanders is voornamelijk weinig bekend. Dit rapport is een eerste voorzichtige aanzet tot een beschrijving hiervan. Er moet echter wel in de gaten gehouden worden dat alleen de mening van Nederlanders over buitenlanders en de contactfrequentie van Nederlanders met buitenlanders zijn beschreven. Over de mening van buitenlanders over Nederlanders of hun contacten met Nederlanders wordt hier geen uitspraak gedaan.

Maar liefst acht op de tien Nederlanders geeft aan in contact te komen met buitenlanders, bijna de helft zelfs meer dan één keer per week. Nederlanders komen dus geregeld in aanraking met buitenlanders. Jongeren hebben vaker contacten met buitenlanders dan ouderen en mannen (van 40-65 jaar) meer dan vrouwen.

Om welke groep buitenlanders het gaat, maakt weinig uit. Nederlanders hebben evenveel contacten met Surinamers als met Marokkanen of Turken. Contacten met Antillianen/Arubanen zijn duidelijk minder frequent maar dit is deels een gevolg van hun duidelijk geringere aantal. Over contacten met asielzoekers is geen duidelijke conclusie te trekken omdat geen nauwkeurige gegevens beschikbaar zijn over de omvang van deze groep.

Relatief veel contacten met buitenlanders vinden plaats in de vier grote steden en verder ook in de rest van het westen en in het oosten van het land. De verklaring hiervoor ligt deels in de vestigingsgeschiedenis en de verspreiding van buitenlanders over Nederland.

Deze contacten vinden met name plaats op het werk en op straat en wat de jongeren betreft ook op school. Een minderheid komt ook thuis in aanraking met buitenlanders. Maar met name het feit of mensen al dan niet een baan hebben is bepalend voor de vraag of mensen in aanraking komen met buitenlanders. Over het algemeen kan hieruit geconcludeerd worden dat mensen wel frequent contact hebben met buitenlanders, maar dat dit voornamelijk vluchtige contacten zijn. Echt intensieve contacten, waarvoor zelf wordt gekozen, zijn er veel minder.

In de inleiding is gesteld dat de contacten met buitenlanders een van de voorwaarden voor een goede integratie van buitenlanders zou kunnen zijn. Uit de resultaten blijkt dat er een positieve samenhang is tussen de contacten met buitenlanders en de mening die Nederlanders over hen hebben. Het verband is echter niet sterk. Dit resultaat is verrassend te noemen. Ondanks het feit dat er in Nederland veel variatie is in meningen over buitenlanders en er tevens grote verschillen bestaan in de mate waarin Nederlanders met buitenlanders contact hebben, blijkt het verband tussen beide waargenomen grootheden gering. Het verband lijkt niet zozeer te zitten in de frequentie van die contacten, maar in de vraag of Nederlanders überhaupt in contact komen met buitenlanders. Het is niet duidelijk wat de oorzaak van het gebrek aan verband met de contactfrequentie is, maar kennelijk liggen aan meningsvorming en contactfrequentie (in ieder geval deels) verschillende processen ten grondslag. Waarschijnlijk speelt het type contacten hier een rol. De meeste contacten vinden op straat of op het werk plaats en de frequentie ervan wordt bepaald door omstandigheden van buitenaf, zoals bijvoorbeeld veel buitenlanders die in dezelfde wijk als de respondent wonen of een baan die men heeft in een bedrijf waar ook veel buitenlanders werken. De meeste van deze contacten met buitenlanders zijn niet door de Nederlanders zelf gekozen en zullen niet vaak intensief zijn. Dit soort contacten zegt ook niets over de vraag of er zich buitenlanders in het persoonlijke netwerk van mensen bevinden. Het is mogelijk dat omdat mensen niet kiezen voor bepaalde contacten en de contacten redelijk vluchtig blijven, hun mening er ook niet sterk door wordt beïnvloed. Dit zou kunnen betekenen dat naast het contact hebben met buitenlanders ook de 'kwaliteit' of 'inhoud' van het contact een rol speelt bij de meningsvorming.

Opmerkelijk in deze zin is dat hoger opgeleiden en degenen die in een van de grote steden wonen relatief vaak thuis contact hebben met buitenlanders. Men mag ervan uitgaan dat het in dat geval om intensievere contacten gaat, die zij zelf hebben gewenst. Dezelfde groep, hoger opgeleiden en degenen die in een van de vier grote steden wonen, hebben over het algemeen ook een positievere mening over buitenlanders. Dit kan een ondersteuning zijn van het idee dat behalve het al dan niet hebben van contacten ook de kwaliteit van het contact een rol speelt bij meningen over buitenlanders en integratie- en toelatingsbeleidsmaatregelen. Daarnaast kan het een aanwijzing zijn dat opleiding daarbij een belangrijke rol speelt, en mogelijk ook het wonen in de grote steden. Onduidelijk is echter wat deze rol is.

Duidelijk is dat de relatie tussen het hebben van contacten met buitenlanders en de mening over buitenlanders niet zo eenduidig en simpel is als wel eens gedacht wordt. Om meer inzicht te krijgen in de relatie tussen contacten en meningsvorming is bijvoorbeeld verder onderzoek nodig naar de inhoud van contacten, daarbij denkend aan de kwaliteit en de intensiteit van contacten maar ook in hoeverre men zelf voor deze contacten gekozen heeft. Daarnaast is verheldering van de rol van opleiding en het wonen in grote steden noodzakelijk. Dit onderzoek heeft nieuwe vragen opgeworpen waarvan het essentieel is, binnen het kader van acceptatie van buitenlanders, integratie en discriminatie, dat daarop een antwoord wordt gevonden.

APPENDIX

PLAATS VAN ONTMOETING MET BUITENLANDERS NAAR FREQUENTIE VAN CONTACTEN, LEEFTIJD, ONDERWIJSNIVEAU, GEMEENTEOMVANG EN ARBEIDSPARTICIPATIE (2000; %)

Plaats van ontmoeting	Frequentie contacten		Leeftijd			Onderwijs niveau			Gemeenteomvang			Werkstatus		
	>1 x p.w.	<1 x p.w.	16-39	40-64	65-+	L	M	H	4 grootste gemeenten	100.000 - 225.000	<100.000	Vol	Deel	Werkt niet
School	25	12	32	13	4	19	23	14	24	14	21	10	24	28
N	138	52	104	80	6	24	103	49	18	21	151	49	58	82
Wijk/buurt	20	16	17	18	26	20	18	19	37	25	15	15	17	24
N	134	83	54	118	45	41	106	60	37	42	138	63	44	109
Werk	64	30	61	56	6	42	50	62	53	57	50	80	68	13
N	464	148	240	361	11	83	294	201	57	96	459	387	181	40
Vereniging	18	19	23	15	14	16	20	18	20	21	18	20	12	20
N	110	91	76	97	28	196	27	59	20	36	145	85	34	78
Kerk/moskee	2	6	2	4	8	4	4	3	2	5	4	2	3	6
N	22	31	10	28	15	196	588	12	3	11	39	13	8	31
Uitgaan	14	5	20	3	0	7	13	8	20	8	9	10	4	14
N	56	16	52	19	1	10	39	18	14	9	49	37	7	28
Thuis	20	14	16	19	22	16	15	24	28	17	17	15	18	20
N	149	71	372	58	124	38	30	79	27	35	158	74	47	93
Op straat	45	45	43	44	55	43	48	41	64	51	41	37	39	56
N	312	322	151	288	95	91	266	144	64	96	374	184	104	241

LITERATUUR

- Buijs, F & C. Nelissen (1994) 'Tussen continuïteit en verandering', blz. 177-206 in H. Vermeulen & R. Penninx (red.) *Het democratisch ongenoegen, de emancipatie van zes doelgroepen van het minderhedenbeleid*, Amsterdam: Het Spinhuis.
- Callan, V. (1983) 'Anglo Australian attitudes towards immigrants: a review of survey evidence', *International Migration Review*, 17/1: 20-137.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1999) *Allochtonen in Nederland, 1999*, Centraal Bureau voor de Statistiek, Heerlen/Voorburg.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2000) *Statistisch bestand Nederlandse gemeenten*, StatLine 2.1, Centraal Bureau voor de Statistiek, Heerlen/Voorburg.
- Martens, E. & Y. Weijers (2000) *Integratiemonitor 2000*, Instituut voor Sociaal-Economisch Onderzoek, Rotterdam.
- Ministerie van Justitie, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties & Ministerie van Buitenlandse Zaken (2000) *Rapportage Asielketen, Periode mei tot en met september 2000*, Den Haag.
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (1999) *Wet Stimulering Arbeidsdeelname Minderheden*, Den Haag, <http://www.minszw.nl/documenten/informatie/werk/rechtplicht/samen.htm>.
- Moors, H., H. van Leusden & H. van den Brekel (1996) *Meningen en opvattingen over aspecten van het bevolkingsvraagstuk 1983-1994*, NIDI, Den Haag.
- Oomkes, F. (1986) *Communicatieleer, een inleiding*, Meppel: Boom.
- Penninx, R. & H. Vermeulen (red.) (1994) *Het democratisch ongeduld, de emancipatie en integratie van zes doelgroepen van het minderhedenbeleid*, Amsterdam.
- Poel, M. van der (1993) *Personal networks, A rational-choice explanation of their size and composition*, Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Praag, C. van & P. Tesser (2000) 'Immigratie in Nederland: Sociale gevolgen', blz. 217-237 in N. van Nimwegen & G. Beets (red.) *Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2000, Werkverband Periodieke Rapportage Bevolkingsvraagstukken*, NIDI, Den Haag.
- PWnet (2000) *Werkgevers laks met aannemen van allochtonen*, <http://www.pwnet.nl/indooruitstroom/personneelsplanning/samenstelling/terughoudingwervenallochtonen.html>.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (1999) *Sociale en Culturele Verkenningen 1999*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

